

KVARTSEKLET 1908—1933

ETT FRANSKT VITNESBÖRD

Av fil. kand. DAGMAR ALMENBERG, Stockholm

»Överallt finnas millioner människor, hos vilka är levande ett behov av rätt, ett sinne för ordning, ärlighet och frihet, för förnuft, trofasthet och kristen tro. Dessa människor kunna ej innefattas under beteckningen demokrater, socialister eller inom något annat schema. Låt oss hellre karakterisera dem med ett ord, vars klang är vida ädlare än namnet på någon som helst politisk kategori, och låt oss kalla dem 'homines bonae voluntatis', såsom det uttrycks i Vulgata. Det är för dessa människor, som på juldagen fredsbudskapet 'et in terra pax' en gång kommer att sjungas.»

(J. Huizinga: »Wenn die Waffen schweigen» s. 198, Basel 1945.)

UNDER de senare åren har uttrycket »den goda viljans människor» och dess motsvarigheter på andra språk allt oftare förekommit i litteratur och press som benämning på den del av mänskligheten, som härovan så träffande definieras.¹ I utvidgad bemärkelse förekommer beteckningen även då det gäller människor, som icke äro i behov — eller åtminstone medvetet i behov — av kristen tro, och användes av människor som äro eller tro sig vara religiöst mer eller mindre indifferent. Till den senare kategorien hör den hösten 1946 nyvalde ledamoten av Franska Akademien, författaren Jules Romains, vilken i ett betydande prosaverk på 27 volymer rest ett äreminne åt »Les hommes de bonne volonté», såsom arbetets samlingstitel lyder. Mellan 1932, då de två första volymerna sågo ljuset, och 1946 då arbetet fullbordades, ha många älskare av fransk litteratur med entusiasm, sympati eller kylig kritik, men aldrig med likgiltighet kunnat följa Romains' mäktiga kavalkad från det ödesdigra kvartseket 1908—1933. Han har givit sitt verk karaktären av en samhällsskildring. För att undvika de fallgropar, som författaren anser, att hans företrädare på samhällsskildringens område ofta råkat ut för, bryter han emellertid med den traditionella romantekniken. Dess tillrättalagda

¹ I en understreckare i Sv. D. av d. 23.12 1945 påpekar biskop Y. Brilioth att »bonae voluntatis» egentligen syftar på »de människor till vilka han (Gud) har behag». I följande artikel förekommer benämningen endast i den populära betydelsen »den goda viljans människor».

händelseförlopp och förenklade världsbild, uppfattad ur en eller några utvalda individers synvinkel, kunde ej tillfredsställa hans krav på en mångsidigt belyst verklighet. Följaktligen går Romaines tillväga så, att han påbörjar ett flertal samtidiga intriger, tecknar ett mångfald bilder i följd samt ökar sedan bådadernas antal hart när för varje volym. Intrigerna kunna löpa parallellt, gripa in i varandra, sammanflätas eller sluta lika abrupt som de börjat. Denna teknik, att söka återge livets puls, har såsom bekant tillämpats av bl. a. amerikanen John Dos Passos redan under tjugotalet, dock endast i mindre skala. För att ej påbörda läsaren ett alltför stort minnesarbete har Romaines själv försett var 10:e volym samt sista volymen med ett utförligt personregister och dessutom efterföljes varje volym av en innehållsresumé, som för den oinvigde ej röjer någon av bokens hemligheter. Dessa hjälpmedel äro ovärderliga för Romaines-entusiasten.

Med tanke på denna teknik och med kännedom om Romaines' stränga verklighetskrav skulle man kunna vänta sig en roman i avsaknad av såväl sammanhang som av förgrundsfigurer i egentlig mening. Så är dock ingalunda fallet. Mot bakgrunden av de politiska och sociala jordskreden under den oroliga tid romanen omspanner tecknar Romaines viljornas dragkamp, främst den goda viljans kamp och strävanden, och där resa sig högt över myllret av gestalter, som trängas på verkets över 8,000 sidor, de två kamraterna från Ecole Normale, Jerphanion och Jallez, båda intellektuellt utomordentligt väl utrustade och goda representanter för denna den franska intellektuella elitens plantskola. Den förre är enligt flertalet bedömare författarens realistiske, den andre hans lyriske *alter ego*.

Flera franska kritiker ha visserligen förebrått Romaines, att han på bekostnad av den psykologiska sannolikheten gjort icke blott Jerphanion och Jallez utan flera av de mera framträdande personerna i romancykeln till språkrör för sina egna tankar och åsikter. Om så är fallet — vilket nog kan diskuteras — förminskar det knappast arbetets värde som tidsdokument, ett värde som ytterligare förhöjs av den enkla men kärnfulla stilen där talspråk och miljönyanserad dialog intaga hedersplatsen.

Med ett utpräglat realistiskt sinne — en frisk och övertygande realism måste dock tilläggas — förenar Romaines ett lyriskt drag. Hans litterära debut skedde i början på seklet vid unga år (han är född 1885) på lyrikens område och den intellektuella inlevelse han då sökte ge uttryck åt har sedan dess ej genomgått några

revolutionerande förändringar, även om den, naturligt nog, modifierats. Däremot har hans livssyn utvidgats och fördjupats i flera poetiska alster, i några romaner och essayer samt en rad teaterpjäser för att i *Les hommes de bonne volonté*, som var planlagd redan i början på 20-talet, komma till ett fullödigt uttryck. Romain har f. ö. mera beredvilligt än de flesta andra författare gång på gång framsagt sitt credo. Han sällade sig icke till någon läromästare, tillhörde icke någon skola utan sökte sin väg fram på dittills föga nyttjade stigar. Han stämplades som »unanimist» och även om unanimismen i och för sig ej var någon ny företeelse behövde Romain's unanimistiska inlevelser tolkas. Hans mest koncist utformade egna tolkning föreligger i ett litet häfte med titeln »Une vue des choses», som publicerades i New York 1941. Här förklarar han, att unanimismen är mindre en litterär doktrin än en forskningsmetod, ett motstycke till introspektionen på psykologiens område, och med denna metod söker Romain's individernas förhållande till gruppen så väl som gruppernas förhållande till varandra. Gruppens makt över individen förhållig han endast, då individen självmant och av inre övertygelse underkastar sig gruppen. Tjugo- och trettio-talens massgrupprörelser med deras tvångsåtgärder och mekaniska förtryck anser Romain vara en karikatyr av unanimismen. Rationalist till sin grundinställning är Romain även vad han kallar för »surrationaliste», d. v. s. han tillmäter individen förmågan att i vissa fall rent visionärt kunna uppfatta verkligheten. »La réalité», verkligheten, är ett ord, som ständigt återkommer i hans skrifter, och med samma glöd som den medeltide mystikern sökte sanningen, söker Romain's den genom slentrian och förutfattade meningar beslöjade verkligheten. Men för att den upplevda verkligheten ej skall utplånas som en krusning på havsytan, måste ett vittnesbörd avges: för sitt eget vidkommande och för sin samtid vittnar Jules Romain i *Les hommes de bonne volonté*.

Lik en fågel, som kretsar över ett föremål, blickar författaren i första volymen, *Le 6 octobre*, ner på en stad, ett människomyller, Paris, där han i första hand tänker söka föremålen för sitt skärskådande och sin på en gång realistiska och intuitiva verklighetstolkning. Den strålande brittsommardag han valt som tidpunkt för att göra ett historiskt strandhugg är även symbolisk: den markerar slutet på en epok, som numera ter sig som relativt trygg, och på en värld där människornas tro på framtiden och deras förhoppningar om mänskligt framåtskridande åtminstone

föreföllo ha fog för sig. Läsaren initieras i den allmänna sinnesstämningen som rådde i Paris hösten 1908 genom stickprov på gemene mans mer eller mindre samordnade tankar — dessa tankar som för att tolka ett tidsskede dock ha sin givna betydelse, vare sig det gäller springpojken's funderingar rörande de tidigaste flygexperimenten eller den seriöse borgarens idéassociationer, då han i sin tidning läser om Österrikes annektering av Bosnien och Herzegovina. Den därpå flyktiga presentationen av en hel rad personer låter ej ana vem som skall bli förgrundsfigur eller bi-figur. Från klass till klass, från kvarter till kvarter går Romain's med sitt strålkastarljus. »Målare i arbete. Kvinna som sover» heter en kapitelrubrik. Målargesällen Wazemmes blir den förste, som stiger fram ur det anonyma och införlivas med den goda viljans brokiga människoskara. Familjerna Saint-Papoul (gammal aristokratiskt släkt från Périgord) och Champeonais (av kapitalstark men relativt färsk adel) tar författaren bokstavligen på sängen och redogör för deras mer eller mindre utsägbara tankar och vanor, samtidigt som han med en Balzacs eller en Zolas noggrannhet tecknar rumsinredningar, förmögenhetsförhållanden, levnadsstandard — med ett ord, alla indicier som kunna bidra till att klassificera en individ, en familj.

Men samtidigt är han trogen sitt verks innersta mening. Det är två händelser i första volymen som på grund av denna mening förtjäna att särskilt uppmärksammas. Den ena är, när den socialt och politiskt vakne folkskolläraren Clanricard, åt vilken dagens tidningsspalter den 6 oktober ingivit en förkänsla av annalkande katastrof, plötsligt känner det futila i att ge en räknelektion åt det femtiotal små magra och bleka medborgare, som utgöra hans klass. De skulle egentligen behöva lärdomar av en helt annan art, anser han, och följande ögonblickets ingivelse tar han fram en karta av Europa, som han hänger på väggen, och på vilken han utpekar Balkanländerna, »där ett krig förmodligen kommer att bryta ut». Europas länder och regeringar, låter han dem vidare veta, stå i ett sådant förhållande till varandra, att blir det krig, komma förmodligen alla Europas länder att bli invecklade i det. »Barnen se med ens kriget på avstånd mörkna som ett fruktansvärt moln ... de lysande slag, som man berättat om för dem under andra lektioner ... den berusning de kände, när de själva småkrigat, all denna fantasmagori har försvunnit. Själva ordet krig är nytt för dem. Magister Clanricard är den förste, som sagt dem något om det.» Och efter att sålunda ha lättat sitt hjärta

börjar Clanricard sin räknelektion, dock icke utan att avundas prästen, som i hans ställe skulle ha kunnat tillägga: »Mina barn, låtom oss bedja Gud, att han hjälper oss i denna stora fara.» Kampen, som har till mål att försöka förebygga världskatastrof, är huvuduppgiften för den goda viljans människor.

Den andra episoden är, då Jean Jerphanion anländer till Paris från sin hembygd (densamma som är författarens) i Auvergne. Han är (alltjämt i likhet med författaren) av bondestam och son till en folkskollärare. Ehuru Romain i sitt företal låtit förstå att han ämnar överlämna åt läsaren att skilja på agnarna och vetet, då det gäller att utpeka den goda viljans människor, framställer han Jerphanion på ett sådant sätt att läsaren ej tvekar att i honom se en av dess främsta förkämpar.

I första volymen, vars innehåll är förbluffande brokigt, såsom man t. o. m. av ovan gjorda korta antydningar kanske kan förstå — påbörjas också en detektivroman. Den stillsamme, medelålders bokbindaren Quinette upplevde nämligen den 6 oktober 1908 den händelse, som så småningom skulle komma att förvandla honom från ansedd småborgare i Paris till brottsling och senare till en av Frankrikes mest beryktade lustmördare. Skildringen av Quinette är mästerlig, även om läsaren måste vänta ända till vol. 24 för att få det rätta perspektivet på denne mans roll i romanens stora sammanhang. Utbruten ur detta kanske man felaktigt frestas att uppskatta den som underordnad.

I de närmast följande volymerna övergår författaren till att ge en något klarare bild av de i första volymen summariskt skisserade personerna och deras miljöer. Målargesällen Wazemmes, som i vol. 1 skickats av sina kollegor till kapplöpningsbanan i Enghien för att spela på totalisator åt dem och där mött den man som ger honom hans livs chans, visar sig vara en vaken, energisk och målmedveten yngling. Målet heter i detta fall kort och gott: Framgång. Den nya tiden med sina falska löften och Paris med sina lockelser rycker honom loss från den gamla traditionsbundna hantverkarmiljö, i vilken han har sina rötter. I andra volymen klarläggs också förhållandet mellan den unga intelligenta skådespelerskan Germaine Baader («Kvinna som sover» i vol. 1), som har huvudet fullt av penningplaceringar och spekulationer, och den radikale, ambitiöse och ännu idealistiske deputeraden Gurau. Dennes tankar äro absorberade av en bedrägeriaffär av stora mått, som ställer honom inför valet att handla rättsmedvetet eller blunda för att ej skaffa sig mäktiga fiender på halsen, vilka

skulle kunna äventyra en lovande politisk karriär. I denna bedrägeriaffär äro f. ö. flera av romanens förgrundsfigurer invecklade, främst greve de Champcenais och den smarte, skrupelfrie affärsmannen och estetsnobben Roger Sarmécaud. Dessa herrar stå bakom en oljekoncern. För att avvända Gurau från hans beslut att interpellera i deputeradekammaren rörande oljekoncernens metoder, gå oljemagnaterna tillväga på ett föga ärbart men så mycket mera klassiskt sätt: hot genom underhuggare mot Goraus älskarinna, Germaine Baader, påtryckningar från inflytelserika regeringsmedlemmar, vädjan direkt till Gurau och erbjudande av kamouflerade mutor i form av understöd till den tidning, i vilken Gurau ger uttryck åt sina politiska åsikter. Trots ruelse och insikt om, i vilken snara han låter sig fångas, söker Gurau finna ett berättigande för sitt handlingssätt genom ett samtal med socialisthövdingen Jaurès, ett verkligt dramatiskt exempel på konflikten mellan »god vilja» och den bistra verkligheten. Inblandning av autentiska personer i romanens handling är f. ö. vanligt hos Romain. Läsarens intresse blir så mycket större som han vet att författaren själv sysslat en hel del med politik varom vittna en rad politiska essayer, och helt säkert själv haft direkt beröring med många av de numera historiska personligheter, som förekomma i hans roman.

Den förste, som landsortsstudenten Jerphanion stöter på i Ecole Normale, är den förfinade pariserstudenten Pierre Jallez och dessa två kompletterande personligheter känna redan vid första kontakten en dragning till varandra. Deras rena, starkt intellektuellt färgade vänskap blir den oas, som läsaren tacksamt tyr sig till sedan han dessemellan kanske något nedstämts av all den lumpenhet, allt det hyckleri, som kraftigt anfrätt samhällets samtliga skikt, och som författaren ganska skoningslöst tvingat honom att bevittna. »Lärjungarna i Emmaus», Rembrandts mästerverk i Louvren, har inspirerat Jallez' uppfattning om vänskapen; den är reserverad för ett fåtal, som äro bundna vid varandra av samma upplevelser, som ha bevittnat samma ting. »Två män, för att taga ett exempel, promenera tillsammans såsom vi nu göra», säger Jallez till Jerphanion på deras första strövtåg genom Paris' gator, »och plötsligt, tack vare en remna i molnen, faller ett ljus på övre delen av en mur. För ett ögonblick blir denna del av muren något odefinierbart märkvärdigt. En av männen rör vid den andres skuldra, han lyfter på huvudet, ser det också, förstår det också. Sedan slocknar det märkvärdiga däruppe. Men de två skola veta

in aeternum, att det har existerat.» Det är tvivelsutan ett liknande förhållande, som Romaines söker etablera mellan sig och sina läsare.

Allt oftare under det romanen väller fram nödgas Jerphanion och Jallez stiga ned från den intellektuella inlevelsens värld och ställa sig ansikte mot ansikte med vardagens krav. För att skaffa bidrag till sitt uppehälle ger Jerphanion lektioner åt den unge Bernard de Saint-Papoul, vars fader, trots sin aristokratiska härkomst och konservativa övertygelse, tänker ställa upp som kandidat för vänstern vid 1910 års val. Med detta mål för ögonen tror han sig gagna sin sak genom att taga sin son ur den katolska undervisningsanstalten Ecole Bossuet och i stället ge honom till informator en elev från den frisinnade Ecole Normale. Jerphanion överträffar allt vad man väntat av honom, och läsaren blir knappast överraskad, då han sommaren 1910 finner honom på släktgodset Saint-Papoul i egenskap av tillfällig sekreterare åt den icke alltför listige marquisen, vars valkampanj Jerphanion diskret leder till ett lyckligt slut. Med familjen Saint-Papoul har Romaines utan att gripa till överdrift lyckats berika sin stora roman med ett utomordentligt humoristiskt inslag.

I vol. 5 och 6 iakttagert Romaines vid grupperingen av det mänskliga materialet andra normer än de rent sociala. I likhet med den helgonliknande abbé Jeanne skiljer han här efter evangeliets mönster mellan *De högmodiga* och *De ödmjuka*. Visserligen rekryteras den första kategorien huvudsakligen inom det förmögna, styrande skiktet och den andra bland fattiga och underordnade, men Romaines visar också flera exempel på motsatsen. Medan Roger Sammécaud är och förblir en inkarnation av högmod, grips hans älskarinna, Marie de Champcenais, av stor ödmjukhet i motgångens stund. Gurau är ett offer för intermittenta anfall av högmod, såsom när han efter en seger i deputeradekammaren jämför sina oratoriska talanger med kollegernas: »först kommer Jaurès, sedan Briand och jag», och denna i och för sig obetydliga seger får honom att fatta beslutet — som han f. ö. genomför — att inom ett år förvärva en ministerportfölj. Inför lockelsen att tillfredsställa den personliga ambitionen slår han dövörat till, när samvetet kommer med den pockande frågan: »Bör världen omdanas? Och är detta det rätta sättet att omdana den?»

Till de högmodiga hör även den man, som givit den unge Wazemmes hans livs chans, den i tomtspekulationer engagerade Frédéric Haverkamp, vars aptit på livet och strebermentalitet göra,

att samhällets problem te sig för honom som lämpliga trappsteg för att komma sig fram och ta sig upp samt så småningom nå en nyckelposition i samhällsmaskineriet, storfinansen. Men dit hör dessutom den arbetslöse familjefadern Bastide, som hellre störtar sin familj i nöd och elände än han utför ett arbete som han anser vara under sin värdighet. Dit hör slutligen l'abbé Mionnet, vilken efter studier vid Ecole Normale tagit det något oväntade steget att bli katolsk präst. Huruvida detta steg verkligen innebär ett kall eller är en ambitiös mans uträkning för att komma till makt och ära, därom svävar läsaren knappast någon längre tid i okunighet.

Det ingående studium vilket Romains genom Mionnet ägnar katolska kyrkan som sammansvetsad organisation med världsomspännande makt utgör dock blott ett litet avsnitt av ett av romanens centrala problem. Lika stort intresse ägnas nämligen åt frimureriet och det socialistiska partiet samt åt en del smärre sammanslutningar, som kunna utgöra en »ecclesia» i ordets egentliga bemärkelse. Till en liten grupp, bestående i huvudsak av folkskollärare, hör bl. a. den tidigare omnämnde Clanricard. Varje onsdag sammanträda dessa hos en f. d. folkhögskollärare, Sampyre, för att diskutera dagens utrikespolitiska och andra aktuella samhällsfrågor. Vid uppbrottet från ett av dessa samkväm följa gruppens medlemmar varandra hem under livliga diskussioner. Behovet av en större och kraftigare sammanslutning, som kan och skall förhindra krig, gör sig allt mer kännbart hos dessa sökare av en »ecclesia». Resultatet av kvällens diskussioner blir en tidskriftsuppsats av Clanricard med titeln »Vi äro så ensamma». Artikelnen väcker genklang hos en likasinnad, Jerphanion, som genom tidskriftens redaktion söker kontakt med Clanricard. I samband med ytterligare en folkskollärare, den intelligente Lauquerque, vars brinnande iver gör honom till något av en desperado, stötes och blötes frågan: vilken av de existerande sammanslutningarna kan bli ett slagkraftigt redskap för de människor, som önska »frid på jorden och åt människorna en god vilja»? Medan Lauquerque värvas av en hemlig sammanslutning, vars namn icke uppges, och får sig anförtrott många farofyllda uppdrag, går Clanricard in i sitt distrikts frimurarloge. Jerphanion intar en avvaktande hållning och avstår t. o. m. från sitt tidigare beslut att skriva in sig i socialistiska partiet. Hans självständiga hållning påminner icke så litet om den kurs Romains själv städse följt.

Krigshotet och krigsfaran, som blivit allt mera aktuella för

varje år och varje volym, nå sin kulmen i vol. 14. På hemresa över kanalen efter en kort vistelse i England granskar Jallez, numera poet och journalist, ansiktena på sina medpassagerare och finner dem märkta av en ödesdiger leda: för hans lyriska sinne förefaller det, som om båten fore under svart flagga. Den goda viljan står inför sitt eldprov.

Romains' krigsskildring i *Prélude à Verdun* (vol. 15) och *Verdun*¹ (vol. 16) är en central punkt icke blott i romancykelns idéliv utan även i författarens litterära produktion överhuvud: den är ett betydande bidrag till den franska skönlitteraturen med motiv från första världskriget. I *Les hommes de bonne volonté* utgör den en klimax. Själva krigsförklaringen, som föregåtts av så många månader, ja år av stark spänning, innehöll knappast något överraskningsmoment för det stora flertalet. Så mycket mera oväntade blevo de individuella reaktioner, vilka kriget framkallade, och Romains har sökt att återge dem personligt nyanserat. För läsaren, som har 1939 med dess parallella företeelser i färskt minne, verkar det ej så egendomligt att mer än en kände det som en lättnad då det oundvikliga kriget hade blivit ett faktum. Det återstod nu blott för varje samhällsgrupp (icke minst socialisterna med deras dröm om en samhällsomvälvning) att hoppas, att kriget skulle gagna just deras sak. Krig inbegrep ju även spänning och under en period av några veckor, kanske några månader, skulle det bli icke blott tillåtet utan rent av påbjudet att uppträda med råbarkad hänsynslöshet. Givetvis, trodde alla, skulle kriget väl vara undanstökat senast till julen. Först då det blev uppenbart, att avgörandet låg någonstans i en mer eller mindre avlägsen framtid, gick det upp för flertalet, att även om kriget icke bleve direkt en förlust för alla parter, så skulle det absolut icke bli en lysande affär för någondera parten — utom möjligen för krigsprofitörerna. En stämning av allmän missräkning spred sig alltefter som det blev klart, att striden antog formen av ett utnötningskrig, och endast övertygelsen, att detta krig skulle bli civilisationens sista, kunde förläna utvecklingen ett något förmildrande drag.

Men den allmänna sinnesstämningen under kriget liksom dess händelseförlopp är blott den länk, som sammankopplar ett mångfald detaljstudier från såväl krigsskådeplatsens främsta linjer

¹ Dessa två volymer ha brutits ut ur cykeln och översatts till svenska samt publicerats under den gemensamma titeln *Verdun* (Bonniers förlag, 1939).

som från högkvarter och hemmafront. Romain ställer lika höga krav på sig här som i romancykelns övriga delar, då det gäller att pejla personernas innersta tanke eller ge form åt de mest svårdefinierbara reaktioner hos människor av vitt skilda miljöer. Samtidigt som nya namn fortsätta att dyka upp, är det från romancykelns tidigare volymer kända förgrundsfigurer som stå i händelsernas brännpunkt. Generalen Duroure, med vilken läsaren först stiftat bekantskap vid en mondän middag hos greveparet de Champeenais på den tid då han ännu var blott lärare vid krigshögskolan med överstelöjtnants grad, hade den strålande turen att vid krigsutbrottet tillhöra just den rätta åldersgruppen för att göra en lika hastig som oväntad karriär. Tillvaron, som han lyckas ordna för sig vid sitt högkvarter på Lorrainefronten, präglas av trevnad och behag. Han ägnar största omsorg åt att ta hem spelet för egen räkning och därför spelar han också ut sina kort med största försiktighet. Bilden av den småskurne generalen, för vilken kriget ter sig som ett konglomerat av mer eller mindre lyckosamma tillfällen, vilka det gäller att utnyttja rätt för det egna jagets förhärlikande, har sin motsats i den unge löjtnanten i reserven, vars samvetsbetänkligheter förbjuda honom att utföra en absurd order, som skulle betyda en säker död för många av hans underordnade — detta med risk att själv bli dömd för disciplinbrott. Denne humane, logiskt tänkande och logiskt handlande officer är ingen annan än folkskolläraren Clanricard.

Löjtnant Jean Jerphanion hör också till dem, för vilka kriget ter sig som en absurditet, oförenligt med det andliga och materiella framåtskridande på vilket civilisationen var stadd före 1914. Trots att han hör till de sista förband, som skynda att förstärka det brinnande Verdun, får han sig tillmätt en blygsam roll i skildringen av själva striden; däremot ger författaren större utrymme åt hans intryck av och funderingar över krigets abstrakta och konkreta sidor, vilka utgöra Verdunvolymernas kärna. Det är särskilt med vännen Jallez — som undandragit sig ett aktivt deltagande i »hela världens brott» genom att antaga en mycket underordnad plats i intendenturkåren — som krigarens »elände, stolthet och förakt» ventileras och själva krigets väsen begrundas.

En parallell företeelse på det civila området till Duroure på det militära är strebern Haverkamp. Under tomtspekulationens glansdagar grundlade han i närheten av Paris en brunnsort som höll på att arta sig till att bli hans livs stora skapelse. Men den ställning han så mödosamt lyckats förvärva, hotades starkt av kriget.

Han hörde emellertid icke till de rådlösa, utan sadlade om med förvånansvärd smidighet till arméleverantör och upptäckte, att kriget, med dess ändlösa behov av skor, livremmar, fårfällar m. m. var vida mera inkomstbringande än freden i dess bästa skeden. Hans f. d. springpojke Wazemmes, för vilken framtiden tedde sig så ljus och löftesrik, går under tiden döden till mötes och stupar vid Verdun.

Då läsaren med vol. 17 kommer in på efterkrigstiden, blir han till en början obehagligt berörd av den stora plats som där givits åt det perversa och kriminella. Men så småningom framträda 20-talets konturer allt klarare, allt pinsammare tydliga med den för denna period av efterdyningar typiskt kusliga skymningsstämning vi alla känna till från verkligheten.

Kanske det ligger en särskild mening i att första efterkrigsvolymen är ägnad åt skildringen av brott. Icke några vanliga vulgära tillfällighetsbrott, utan de mera raffinerade, omsorgsfullt planlagda och medvetet begångna brotten. En beryktad lustmördare fanns ju även under senaste världskriget och hans i verkligheten existerande föregångare under det förra hette Landru. Romaines detektivromanhjärte Quinette är så förvillande lik Landru både fysiskt och psykiskt, att Quinette själv måste fråga sig vid ett tillfälle, om han är denne eller Landru. Mer eller mindre mot sin vilja får han till disciplen en ung man, Vorge, som genom sina fullständigt upp-och-ned-vända etiska och moraliska begrepp är en paradoxal figur, dock icke utan en stark själsfrändskap med vissa andra efterkrigsungdomar. Han tror sig vara poet och får sina dadaistiska alster publicerade i en avancerad tidskrift. Hans ambition är att förverkliga Rimbauds vers: »Voici le temps des assassins!» Genom sina stora ord och stora gester lyckas det honom att kasta blå dunster i ögonen på Quinette, men när det verkligen gäller, blir Vorges gestalt reducerad till rena ynkedomer, medan Quinette, under sitt anspråkslösa, småborgerliga yttre, döljer en storhet och en mästare på brottets område. Medan Landru blev upptäckt och guillotinerad, lyckas Quinette gå segerrik ur livet och på sin dödsbädd tillkallar han Jallez för att få bikta sig för en poet.

Skryt, självtillräcklighet, förakt för arbete, förakt för den äldre generationen, som ej lyckats förhindra kriget, en dragning åt det perversa, som bl. a. yttrade sig i kvinnans gossaktiga modeideal och de effeminerade männens alltmera oblyga uppträdande, en kapplöpning efter lätt förvärvade (och lätt förlorade) pengar,

ett på alla områden hastigare tempo äro några av de drag, som utmärkte en icke ringa del av 20-talets ungdomar. Deras föräldrar voro knappast mera aktningvärda än de själva. Mödrarna tävlade med sina döttrar i att se ungdomliga och gossaktiga ut, fäderna hade så mycken förspild tid att ta igen, att de varken ville eller försökte leda sina halv vuxna telningar. I jazzens och cocktaildrickandets tecken började det anses för »fint» att vara fördummad och moraliskt förhärdad.

Det fanns dock en grupp människor, som ehuru de kommit ur kriget missräknade och förödmjukade, icke tappat sitt ideal ur sikte utan alltjämt ställde som högsta mål »frid på jorden och åt människorna en god vilja». Det var svårt, fruktansvärt svårt att i efterkrigsvärldens kaos skönja den väg, som lämpligast skulle kunna leda till målet. Ett betvingande ljus hade tänts i öster, och dit vände sig nu mångas blickar. I vol. 19 och 20 förlorar Romaines' verk alltmer karaktären av roman och utmynnar i ett reportage från det tidiga kommunistiska Ryssland. Det förefaller kanske något egendomligt att denne författare, som i princip reagerar mot det tillrättalagda händelseförloppet, låter icke mindre än sex av sina förgrundsfigurer sammanträffa i det så svårtillgängliga Sovjetryssland. Detta är f. ö. icke den enda situation som verkar forcerad: Romaines har i efterkrigsvolymerna infört en rad parallella företeelser, d. v. s. han ställer samma personer i samma situationer eller inför nästan exakt lika händelser, som de tidigare upplevat, för att kunna göra en jämförande studie mellan förr och nu. Dylika avvikelser från det oförutsedda och spontana, som boken strävar att återge, verka dock knappast störande och uppvägas av en fast och konsekvent karaktärsskildring. För att återgå till det alltför väl planlagda sammanträffandet i Ryssland, besöker Jallez Sovjetriket under förevändning att i sin egenskap av funktionär vid NF studera hungersnöden i de östliga provinserna. Han reser i sällskap med en engelsk journalist, Stephen Bartlett, som förkroppsligar många av engelsmannens bästa sidor och som så småningom — förmodligen beroende på författarens allt mer övertygade anglosaxiska sympatier — införlivas med eliten av den goda viljans människoskara.

Rysslandsskildringen, som tillhör bland det bästa och mest underhållande efter Verdunvolymerna, skulle dock göra ett beklämmande intryck på grund av de om nutiden allför starkt påminnande förhållandena, om det icke vore för de humoristiska effekter Romaines lyckats få fram genom att konfrontera Jallez' och

Bartletts goda vilja med ryssarnas utomordentliga misstänksamhet och ihärdiga spionage.

Medan inom Jallez' verksamhetsfält efter kriget en förskjutning ägt rum från poet och journalist till litteratör och NF-funktionär, har Jerphanion vid samma tidpunkt helt bytt social ställning. Från att tidigare ha varit verksam som läroverkslärare, befinner han sig i Sovjet i egenskap av sekreterare åt utrikesminister Bouitton, en post som han uppnått via politiken. Greve de Champcenais och Haverkamp, vilka sammanförts av efterkrigstidens spekulationsmöjligheter, äro båda i Moskva för att erbjuda lån och erhålla koncessioner. Haverkamp går snabbt mot en Ivar Kreugers karriär, samtidigt som hans mystiska försvinnande lånar mer än ett drag av den belgiske storfinansiären Löwenstein.

Av de följande volymerna är det icke svårt att tyda de nya strömningar som så småningom hota världsfreden: diktaturernas era begynner och får i vol. 23 en kuriös utformning. Ty Romaines' strålkastarljus riktas här på diktaturfrön i det franska samhället, på jordmånens förberedelse genom uppluckring av moralen. En ung flicka, Françoise Maieul (vars födelse 1910 läsaren bevittnat i vol. 9), är förnuftets spröda förkroppsligande i ett kaotiskt samhälle. Med höguret huvud tangerar hon utan att låta sig röras av »La bande», gänget, där det enande är medbrottslighet i blodskam, exhibitionistiska orgier och perversa snedsprång.

Jerphanion blir med tiden alltmer aktiv på politikens område och tillträder i vol. 25 utrikesministerposten. Han nödgas emellertid lämna den ganska snart då den påtänkta fyrmaktspakten, där ett samarbete med Mussolini och Hitler skulle vara oundvikligt, fullständigt strider med hans inre övertygelse. Jallez, å sin sida, intar, efter nedlagd verksamhet vid NF — där han fått smaka på besvikelsens bittra frukter — alltmer rollen av observatör. Hans liv har fått en anstrykning av den firade och blaserade litteratörens då han möter Françoise Maieul och deras öden i vol. 26 och 27 sammanlänkas i bästa konventionella romanstil.

Romanen slutar på ett något oväntat ackord, icke dess mindre typiskt för en annan Jules Romaines, som i likhet med den unge Jallez alltid hyst en förkärlek för Rabelais, Voltaires Candide och Anatole Frances Jérôme Coignard: Kring ett med mat och vin välförsett bord samlas nu några vänner, främst Jerphanion och hans hustru, den förtjusande Odette, Jallez och hans tjugo år yngre fästmö Françoise. Samvaron under festligheten utmynnar i en lovsång till vänskapen i den goda viljans tecken. Säkert är,

att om Romains finge fullmakt från ovan att stämma människornas sinnen till större harmoni, skulle han ingjuta i dem icke blott den outhärliga goda viljan utan även förmågan att njuta detta livets goda.

Efter väl förrättat värv vänder sig författaren i en efterskrift till läsaren. Andra världskriget, som avbröt detta verk vid vol. 18, tvingade honom i landsflykt. Trots krigets moraliska påfrestningar slutförde han vad han föresatt sig och lyckades rädda sitt »vittnesbörd» åt eftervärlden.

För vem är detta arbete avsett om icke just för den goda viljans människor? För dessa människor som Romains »är övertygad om alltjämt äro spridda i många länder» och hos vilka han skönjer följande karakteristiska drag, som utgöra ett band dem emellan: »Kanske en viss läggning för frihet och intellektuell renhårighet; en viss öm medkänsla, fullständigt fri från naivitet och hyckleri, för det vågspel som är människosläktets tillvaro — och som det skulle vara hjärtslitande, men inte alls osannolikt att se hastigt och tragiskt komma till ända. Kanske också en viss (icke alltid så passande) böjelse för skadeglädje, för att leva livet 'trots allt', för en poetisk kamratanda; kort sagt, någon form av rabelaisisk pantagruelism. En grundmurad avsky för dumhet, våld och brottsliga organisationer varur allt ont härrör sig. Vidare ett visst ståndpunktstagande gentemot de stora händelsernas gång, mot lögn, förtryck, grymhet och dåraktig fanatism som ständigt antaga nya skepnader. Ofta drömmer jag om hur bra det skulle vara om man kunde finna ett sätt att göra detta band ännu mera levande och även mera trösterikt, ty alla ha vi, eller hur, behov av tröst av att intala varandra hopp och — om det inte är alldeles fåfängt — behov av en förnyad tro på den goda viljan.» (*Les hommes de bonne volonté*, vol. 27, *Le 7 octobre*, s. 329—330.)